

Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku,
br. 107, Split, 2014., 420 str.

Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku osnovan je 1878. godine pod imenom *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, kao stručno glasilo Arheološkoga muzeja u Splitu. Don Frane Bulić i Mihovil Abramić 1920. godine prevode naziv časopisa na hrvatski jezik i od tada izlazi pod imenom *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* (VAHD). Časopis 2005. godine mijenja naziv u *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* (VAPD) i pod tim imenom izlazi do 2013., a sljedeće, 2014. godine ponovno se vraća stari naziv, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*. Od osnutka pa do danas publicirano je 107 brojeva, a pokriva područje humanističkih znanosti - povijest i arheologiju. U posljednjem broju koji je izišao u prosincu 2014. objavljeno je trinaest radova koji obrađuju različite teme s prostora istočne obale Jadrana.

U prvom radu pod nazivom "Stočarstvo i gradine na istočnom Jadranu u brončano i željezno doba: rezultati iskopavanjima na gradini Rat 2007.-2010." (str. 9-30) autori Jane Sanford Gaastra, Emanuela Cristiani i Vedran Barbarić žele skrenuti pozornost znanstvene javnosti na slabu sustavnu istraženost gradinskih naselja na području istočne obale Jadrana. Upravo su zbog toga još uvijek razvojni slijed i uloga brončanodobnih i željeznodobnih gradina tek donekle poznati. U svrhu dobivanja novih spoznaja o

gradinskim naseljima autori su na osnovi istražene faune s lokaliteta Rat pokušali uočiti do kojih je promjena došlo u načinu lova, uzgoja i obradi trupala tijekom faza postojanja toga naselja, a kako bi rasvijetlili te promjene, obradili su osteološki materijal iz brončanoga i željeznoga doba. Na taj su način uspjeli doći do nekih novih spoznaja koje će bar donekle rasvijetliti razvoj i ulogu ovakvih vrsta naselja u prostoru.

Sljedeći rad Martine Blečić Kavur i Emila Podruga nosi naziv "Nekropola gradine Velika Mrdakovica - grobovi starijega željeznog doba" (str. 31-112). Na početku rada autori navode kako je u okolici šibenskoga Zatona evidentirano i u više navrata istraživano gradinsko naselje pod nazivom Velika Mrdakovica. Iz dosadašnjih istraživanja utvrđeno je da je gradina kontinuirano bila nastanjena u znatnom vremenskom rasponu, pa se na to mjesto smješta liburnsko-rimska Arauzona (*Arauzona* ili *Arausa*). Uz južno podnožje gradine prostire se nekropola na kojoj je u arheološkim kampanjama od 1969. do 1974. godine ukupno istraženo 117 grobova iz prapovijesnoga i rimskoga doba. Arheološka istraživanja nastavljaju se nakon duge stanke i kontinuirano se vrše od 2009. godine do danas. Prapovijesni dio nekropole korišten je u dva razdoblja, prvi, po nalazima nošnje i nakita pripisuje se liburnskoj kulturi, a drugo, mlađe razdoblje ko-

rištenja nekropole organizira se pod helenističkim utjecajem. Autori Blečić Kavur i Podrug obrađuju grobove najstarijega razdoblja pokapanja na spomenutoj nekropoli, tj. pet grobova iz starijega željeznog doba, čiji se nalazi nošnje i nakita pokojnika pripisuju liburnskoj kulturi. Kroz analizu i sintezu obrađenoga arheološkog materijala dolaze do novih spoznaja te sukladno tipološko-kronološkoj analizi građe u odnosu na istovremene pojave u kulturama jadranskoga bazena, predlažu revidiranu relativnu i višu apsolutno kronološku shemu za prostor Liburnije.

Alen Miletić u radu "Prilozi poznavanju naseljavanja otoka Hvara u prapovijesti" (str. 113-128); na temelju rekognosticiranja terena na istočnom dijelu otoka Hvara, u sjeverozapadnom dijelu Zastrazišća na brdu Piriška glava, na osnovi ostataka suhozida te ulomaka prapovijesne keramike, locira gradinski lokalitet koji do sada nije zabilježen u arheološko-povijesnoj literaturi. Također navodi podatke o topografiji Zastrazišća, a gradine i topografiju istočnoga dijela otoka Hvara uspoređuje s jugozapadnim, bilježeći sačuvane toponime prapovijesnih položaja na otoku.

"Helenistička reljefna keramika iz Sikula (Resnika)" rad je Ivanke Kamenjarin (str. 129-160) u kojemu autorica kataloški donosi podatke o 46 neobjavljenih ulomaka helenističke reljefne keramike, koja je pronađena prilikom arheoloških istraživanja luke u Sikulima. Arheološki lokalitet Sikuli prostire se između Tragurija (*Tragurium*) i Salone (*Salona*), a na ubicaciju te antičke naseobine utjecali su slučajno pronađeni ulomci heleni-

stičke reljefne keramike, te na osnovi toga 1991. godine otpočinju arheološka istraživanja koja traju do danas. Autorica na temelju analize ulomaka zaključuje da se radi o dvije vrste posuda za pijenje, čaša i zdjelica koje se razlikuju po vrsti oboda, obliku dna te veličini. Po tipološkim svojstvima datira je u razdoblje od druge polovice 2. do 1. st. pr. Kr.

Rad "Svjetiljke iz Grčko-helenističke zbirke Arheološkog muzeja u Splitu" (str. 161-200) potpisuje Marina Ugarčević. U njemu je kataloški obrađeno 14 svjetiljki iz depoa Grčko-helenističke zbirke Arheološkoga muzeja u Splitu. Dvanaest svjetiljki potječe s otoka Visa, dok su dvije pronađene u Saloni. Autorica iscrpnim radom na tipološkoj analizi dolazi do zaključka da je većina svjetiljki nastala u razdoblju od 4. (kraj 5.?) do 1. st. pr. Kr., odnosno u kasnom klasičnom i helenističkom razdoblju. Također navodi da je većina njih proizvedena u različitim keramičkim radionicama istočnoga i središnjega Mediterana, dok je manji dio nastao u keramičkoj radionici koja je djelovala na Visu. Pronađene su na nekropolama Martvilo i Vlaška njiva na Visu, u pogrebnom i naseobinskom kontekstu. Na kraju rada, autorica se kratko osvrće i na dosad publicirane helenističke svjetiljke iz Ise, Farosa i Salone koje skupa s ovdje obrađenim, čine broj od 48 svjetiljki, koliko je ukupno poznato s prostora srednje Dalmacije.

Autorica Maja Bonačić Mandinić u radu "Nalazi novca s nekropole Vlaška njiva u Visu" (str. 201-240) obrađuje 94 primjerka novca koji su pronađeni prilikom arheološkoga istraživanja nekropole Vlaška njiva na Visu 1983.

godine. Na spomenutoj nekropoli istraženo je 249 grobova iz helenističkoga i rimskoga razdoblja, odnosno iz vremena od 2. st. pr. Kr. do kasne antike. Većina pronađenoga novca na Vlaškoj njeni nađen je unutar grobova, dok je manji dio nađen u sondama, između grobova ili na gomilama. Među obrađenim primjercima nalazi se grčki, rimski te nekoliko komada novovjekovnog novca. Grčki novac pripada razdoblju od 4. do 1. st. pr. Kr. dok rimski republikanski novac razdoblju poslije 211. pr. Kr. do 38. pr. Kr. Najveći dio novca s Vlaške njive pripada vremenu Rimskoga Carstva, 53 primjerka, a zabilježen je novac od cara Augusta do Konstancija II., među kojim prevladava nominala as.

Nino Švonja u radu pod nazivom "Antički spoliji u kući Benzon u Vranjicu" (str. 241-289) obrađuje spolije koji se nalaze u posjedu obitelji Benzon u Vranjicu, malom mjestu na istočnoj strani kaštelanskoga zaljeva, koji je danas dio grada Solina. Iako su imali funkciju i građevnih elemenata u kući, spoliji su nadasve uzidani kao ukrasni elementi. Nije poznato odakle su doneseni, ali postoji pretpostavka da su možda iz Solina ili iz samoga Vranjica. Autor u katalogu sve pronađene spolije, dokumentirano ih je 47, dijeli prema vrsti, tako da se tu nalaze stele, are, tituli, sarkofazi, skulpture, kapiteli, stupovi i ulomci arhitekture. Najveći broj obrađenih spolija, 17 primjeraka, pripada nadgrobnim spomenicima od kojih su većina nadgrobne stele, a na 15 od njih nalazi se natpis. Iz natpisa se saznaje da su većina spomenutih pokojnika i komemoratora bili rimski građani. Prema analizi, autor spolije datira u razdoblje od 1. do 3. stoljeća.

"Nekoliko novih figuralnih prikaza u Dioklecijanovoj palači" rad je Vinke Marinković (str. 291-308) u kojem autorica objavljuje fragment arhitektonskoga elementa s figuralnim prikazom ljudskoga lica koji se nalazi u stalnom postavu Zbirke kamenih spomenika Muzeja grada Splita. Stilske značajke fragmenta kao i okolnosti nalaza (ulomak je pronađen u peripteru Dioklecijanove palače) navode autoricu na pomisao da je "konzola" vezana uza samu izvornu arhitektonsku dekorativnu opremu Dioklecijanove palače, tj. možda je izvorno mjesto ulomka bilo na jednoj od krovnih streha samoga trijema Dioklecijanova mauzoleja. Analogije nalazi među arhitektonskim fragmentima grobne arhitekture (mauzoleja) pronađenim pokraj Šipova u Bosni i Hercegovini. Iako je figuralni prikaz na "konzoli" teško atribuirati, oslanjajući se na nekoliko detalja (mjesto pronalaska, te vrpca koja se spušta uz lijevi obraz na fragmentu), autorica ga povezuje s motivom maske, odnosno maskeronom, a maske, kako navodi, pojavljuju se na kamenoj plastici Mauzoleja, kao i šire u Palači. Zbog stilskih značajki samoga prikaza (na isti način urađeni su i pojedini primjerci figuralnih kamenih reljefa u Dioklecijanovoj palači) autorica smatra da fragment pripada tetrarhijskom razdoblju te ga datira u sam početak 4. stoljeća. Osim toga fragment je usporedila s pojedinim reljefnim figuralnim motivima iz Palače, te, na temelju datiranja i mjesta pronalaska, fragment pripisuje jedinstvenoj radionici i u tomu prepoznaje unificirani, karakteristični stil obrade figuralnih prikaza u Dioklecijanovoj palači.

Rad pod nazivom "Quintus Marcius Turbo Fronto Publicius Severus"

(str. 309-330) potpisuju Željko Miletić i Bruno Bijadija. U ovom radu autori daju točnu kronologiju karijere Kvinta Marcija Turbona, koji je za vrijeme Trajanove i Hadrijanove vladavine obnašao vojničke, a potom i viteške službe, te tako napredovao do položaja prefekta pretorija. Točna godina dobivanja ove titule, prema mišljenju autora, jest 119., tj. nakon Sarmatskoga rata. Rekonstrukciju Marcijeve karijere autori temelje na unakrsnom životnom putu Marcija i cara Hadrijana, koji su bili prijatelji, a da to prijateljstvo nije fiktivno, kao argument uzimaju navode u *Vita Hadriani*. Osim toga temelje je i na osnovi poznavanja ključnih političkih i vojnih zbivanja u Trajanovo i Hadrijanovo vrijeme, jer je razvoj karijere pojedinca, umnogome ovisio o turbulentnim događajima. Na kraju, rekonstrukciju Marcijeve karijere povezuju s dva fiksna datuma u njegovu životu, sudjelovanju u Partskom ratu i postizanju pretorijanske prefekture. Na osnovi svega toga, dopunjuju i korigiraju Marcijev slijed službi, koji je zabunom znanstvenika pogrešno interpretiran i takav zabilježen u dosadašnjoj znanstvenoj literaturi.

Arsen Duplančić u radu "Reutilizacija antičkih sarkofaga i dvojica splitskih kanonika iz XV. i XVI. stoljeća" (str. 331-365) objavljuje dva sarkofaga iz antičkoga doba koje su reutilizirali splitski kanonici Ilija Babalić i Marinellus Ricus krajem 15. i početkom 16. stoljeća. Kanonik Babalić pokopan je u sarkofagu smještenom na zidanom postolju u arkosiliju, između dvaju stupova Peristila pokraj crkve sv. Roka, a na temelju stilskih odlika datiran je u sredinu 2. stoljeća. Marinellus Ricus kao kanonik spominje

se između 1493. i 1526. godine. Gdje je sarkofag bio postavljen, nije poznato. Autor pretpostavlja da se nalazio u prostoru oko katedrale, kada je 1882. premješten, da bi potom 1885. godine bio prenesen na Pazar kako bi služio kao kamenica za vodu. Godine 1936. dolazi u vlasništvo Arheološkoga muzeja, a smješten je u njegovu stražnjem vrtu. Kao svjedočanstvo o uporabi sarkofaga autor objavljuje i analizira dio vizitacije kanonika Ivana Manole iz 1704. godine, osvrće se na sarkofag nadbiskupa Martina, te iznosi neke nove podatke i o sarkofagu don Frane Bulića. Osim toga navodi nekoliko bitnih značajki zašto je dolazilo do reutilizacije sarkofaga, do kada je ta praksa trajala te kako je u 19. stoljeću nemar čovjeka doveo do toga da se antički sarkofazi upotrebljavaju kao korita za vodu, kade i sl.

"Što je Durana (Hurania, Doranua) iz srednjovjekovnih izvora - Dvorine ili Vranjic?" (str. 367-384) rad je Mate Zekana u kojemu se korigiraju saznanja kako je eponim Vranjica sukladan toponimu otoka *Hurania* pred Salonom, kako ga navodi splitski arhidakon Toma u 13. stoljeću. Osim toga, autor navodi kako je u hrvatskoj povijesnoj topografiji od 17. stoljeća općeprihvaćeno mišljenje Ivana Lucića koji Huraniju poistovjećuje s otokom Vranjicem. Analizom povijesnih izvora, dolazi do zaključka kako je navedena tvrdnja ishitrena, neutemeljena i na kraju netočna, te sugerira potpuno različitu ubikaciju toga povijesnog lokaliteta. Naime, identificira Huraniju s Duranom iz 10. st. i Doranuom iz 14. st. Navedene toponime veže uz lokalitet Dvorine, koji se nalazio na jednom od otoka rijeke Jadro.

Na osnovi činjenice da je već u 10. st. navedeni lokalitet nosio naziv Dvorine, autor upućuje na postojanje prijašnje građevine, tj. crkve koja je posvećena sv. Martinu. Za to navodi darovnicu kralja Mihovila Krešimira u kojoj se spominje lokalitet Durana (koji se ne odnosi na otok Vranjic) te njezin dodatak iz kojega se saznaje da je sagrađena crkva na Durani bila posvećena sv. Martinu.

"Bibliografija za 2013. godinu" (str. 385-408) rad je Arsena Duplancića u kojem navodi knjige, članke i recenzije o arheologiji, povijesti i povijesti umjetnosti Dalmacije do 12. stoljeća za godinu 2013. Daje iscrpan raspored bibliografske građe svrstavajući je pod četiri ciklusa označena rimskim brojevima, unutar kojih svaku od bibliografskih jedinica svrstava pod naslove. Tako pod prvim ciklusom navodi *Bibliografije* koje onda uvrštava pod naslove: "Bibliografije u časopisima i knjigama" u kojima navodi šest publiciranih radova. Nakon toga pod drugim ciklusom publiciranih radova iz *Arheologije, povijesti, povijesti umjetnosti, epigrafije, numizmatike i zaštite spomenika* radove svrstava pod naslove: "Knjige", u kojem navodi 38 objavljenih djela, "Katalozi izložaba", u kojem navodi osam izložaba, "Vodiči", u kojem navodi četiri objavljena rada, "Znanstveni i stručni članci u časopisima i zbornicima", koje potom svrstava u podnaslove po abecedi: a) opći pregledi, kompleksni lokaliteti i područja u kojem se nalazi broj od 53 publicirana rada, b) prapovijest i protopovijest: 33 rada, c) antika: 105 radova, d) srednji vijek: 30 radova, te "Članci u novinama", 22 rada. Pod

trećim ciklusom svrstava radove vezane za *Arheološki muzej*, gdje donosi broj od 28 bibliografskih jedinica. Na kraju, u četvrtom ciklusu navodi *Prikaze i osvrte* kategorizirane kao: "Članci, publikacije", "CD i DVD izdanja", 31 izdanje, "Izložbe", sedam i "Znanstveni skupovi i proslave", pet. Autor u ovom radu donosi konačan broj od 370 bibliografskih jedinica.

U posljednjem radu u ovom broju *Vjesnika* Maja Bonačić Mandinić donosi prikaz knjige (str. 409-417): "EMILIO MARIN, *Moji rimski papiri (2004-2011)*, Matica hrvatska, Zagreb, 2013". U uvodnom dijelu autorica govori o tomu tko je Emilio Marin (arheolog, sveučilišni profesor i diplomat), koje je dužnosti obnašao prije nego je postavljen za veleposlanika Republike Hrvatske pri Svetoj Stolicu, gdje je i nastala knjiga *Moji rimski papiri*. Knjiga je koloplet tekstova koji su raspoređeni u četiri cjeline, a svaku cjelinu čine tekstovi koji su kompatibilni po sadržaju. Spominje kako su neki od tekstova u knjizi predstavljeni javnosti usmeno, neki su objavljeni u stručnim časopisima ili monografijama, a neki od njih su prvi put objelodanjeni. Potom navodi naslove poglavlja (četiri) te koji su sve članci uvršteni u određeno poglavlje. Na kraju spominje kako je knjiga *Moji rimski papiri*, zbir članaka na kojima je autor godinama radio, neke od njih objavio, te ih na kraju sakupio na jedno mjesto, omogućivši čitateljima lakšu dostupnost. Prema mišljenju autorice sadržaj knjige koristan je za struku i znanost, a način na koji je knjiga koncipirana i pisana čini je zanimljivom i široj čitalačkoj publici.

Željka Pandža